

робота «Установление производственных связей между отдельными странами и объяснение причин их возникновения и факторов, обуславливающих их развитие». Несколько практических работ посвящено оценке экологического состояния природы своей местности, что требует умения описывать природные ресурсы, их использование в хозяйстве страны, экологические последствия использования, а также предлагать мероприятия по охране природы.

Отличия в практических работах старших классов – усложнение в содержании заданий приемов практического овладения методами географического познания, что требует от учащихся применения геосистемного метода, методов прогнозирования и моделирования. В качестве новых источников географических знаний использованы публикации средств массовой информации, компьютерные банки данных, периодические издания своей местности. Однако по географии нет практических работ, посвященных характеристике почв как «зеркала ландшафта» и природных зон.

Выводы. Таким образом, все практические работы можно распределить по следующим группам:

работы по контурной карте; топографические работы; физико- и экономико-географические характеристики объекта, оценка различных факторов, составление схем и картосхем.

Практическая направленность школьной географии проявляется не только в формировании географических знаний и умений, опыта деятельности, но и в развитии познавательной и интеллектуальной сферы учащихся. Практические работы являются важнейшим средством воспитания и образования, усиления практической значимости школьной географии. Вооружение школьников умениями использовать различные источники географической информации, интегрировать эту информацию, отражать ее на карте, проводить наблюдения на местности, ориентироваться в пространстве, прогнозировать тенденции развития окружающей природной среды выступают основой для формирования географически компетентной личности выпускника.

**Рецензент – кандидат биологических наук
А.И. Зарубов**

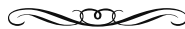
Литература:

1. Учебная программа для общеобразовательных учреждений с русским языком обучения. География. VI-XI классы. – Минск: Национальный институт образования, 2009. – 83 с.

УДК 371.214.46.

О.І. Грінченко

КВНЗ «Харківська академія неперервної освіти»

ПИТАННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ЗМІСТІ ШКІЛЬНОЇ ГЕОГРАФІЇ

У статті розглядається місце і значення вивчення питань сталого розвитку у змісті сучасної шкільної географічної освіти в Україні у світлі вимог нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти. Здійснена спроба аналізу шляхів реалізації положень нової навчальної програми з географії, які стосуються питань стану компонентів природи і природних комплексів, впливу господарської діяльності людини на довкілля, формування нового стилю життя у відповідності до вимог моделі сталого розвитку суспільства.

Ключові слова: сталий розвиток, географія, географічна освіта, Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти, навчальна програма.

O. Grinchenko

SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE CONTENT OF SCHOOL GEOGRAPHY

This article considers the place and importance of sustainable development problems in the context of the school geographical education in Ukraine from the point of view of the new State Standard for basic and complete secondary education. An attempt to analyze the ways of realization of the new educational geographical program's provisions concerning questions on the state of nature components and natural systems, influence of human activities on the environment, formation of a new lifestyle according to the requirements of sustainable society's development model.

Keywords: sustainable development, geography, geographical education, State standards of basic and complete secondary education, educational program.

А.І. Гринченко

ВОПРОСЫ УСТОЙЧИВОГО РАЗВИТИЯ В СОДЕРЖАНИИ ШКОЛЬНОЙ ГЕОГРАФИИ

В статье рассматривается место и значение изучения вопросов устойчивого развития в содержании школьного географического образования в Украине в свете требований нового Государственного стандарта базового и полного общего среднего образования. Осуществлена попытка анализа путей реализации положений новой учебной программы по географии, касающихся вопросов состояния компонентов природы и природных комплексов, влияния хозяйственной деятельности человека на окружающую среду, формирования нового стиля жизни в соответствии с требованиями модели устойчивого развития общества.

Ключевые слова: устойчивое развитие, география, географическое образование, Государственный стандарт базового и полного общего среднего образования, учебная программа.

Вступ. Реалізація цілей навчання у рамках освіти в інтересах сталого (збалансованого) розвитку вимагає розширення знань, розвиток спеціальних навичок, інтелекту, формування життєвої позиції й людських цінностей. Ці вимоги є складовими вимог до освіченості учнів, що визначені новим Державним стандартом базової і повної загальної середньої освіти. Непересічну роль у виконанні завдань освіти для сталого розвитку має шкільна географічна освіта, оскільки географія досліджує проблеми сталого розвитку комплексно, інтегруючи знання про закономірності розвитку природи і суспільства.

Вихідні передумови. Загальні питання розвитку освіти в інтересах сталого (збалансованого) розвитку, що сформульовані у Стратегії ЄЕК ООН [6], розглядають у своїх дослідженнях О. Пометун [5], М. Мелманн, М. Згуровський та ін. Роль географії у вирішенні проблем сталого розвитку досліджували М. Багров [1], О. Топчієв [8], І. Черваньов [9] та ін. Саме в їх працях визначена принципова перевага географічної науки як науки про територіальну (просторову) організацію життєдіяльності суспільства у подальшій розробці концепції сталого розвитку.

Рекомендації щодо вивчення питань сталого розвитку у змісті шкільної географії зустрічаємо у статтях Н. Бескової, О. Шматко [10], Н. Пушкар та ін. Необхідність ще раз звернутися до зазначеної проблематики [3] визначається тим, що з 1 вересня 2013 р. вводиться у дію новий Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. На його основі розроблено проект нової навчальної програми з географії [2]. Тому варто вже зараз переосмислити накопичений досвід, розробити методичні рекомендації щодо вивчення питань сталого розвитку в географічних курсах.

Метою статті є визначення особливостей вивчення питань сталого розвитку у змісті сучасної шкільної географічної освіти в Україні у світлі вимог нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти, аналіз шляхів реалізації положень нової навчальної програми з географії, які стосуються питань стану компонентів природи і природних комплексів, впливу господарської діяльності людини на довкілля, формування нового стилю життя у відповідності до вимог моделі сталого розвитку суспільства.

Виклад основного матеріалу. Згідно з вимогами нового Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти одним із завдань освітньої галузі «Природознавство», до якої входить і географія, є формування ціннісних орієнтацій на збереження природи, гармонійну взаємодію

людини і природи, а також ідей сталого розвитку [4]. Реалізація зазначеного завдання розкривається в усіх змістовних лініях географічної компоненти шкільної освіти

Як відомо, пріоритетною метою вивчення географії в школі є формування у школярів географічної картини світу. Загальноосвітня цінність географії полягає у формуванні світоглядного розуміння природи Землі, її географічної оболонки як природного та природно-техногенного середовища, в якому існує людина. Шкільна географічна освіта спрямована не лише на формування в учнів просторового уявлення про земну поверхню, а й на розвиток умінь і навичок усвідомлено орієнтуватися у навколишньому середовищі, адекватної поведінки в ньому [3].

Географічна освіта виступає однією з передумов для досягнення сталого розвитку і найважливішим інструментом ефективного управління, обґрунтованого прийняття рішень. Головною метою освіти для сталого розвитку має бути формування в суспільстві усвідомлення того, що довкіллям необхідно опікуватися і що для цього треба мати відповідні знання, досвід, уміння, мотивації та зобов'язання як для індивідуальної, так і для колективної роботи задля запобігання можливим катастрофам.

Формування таких знань розпочинається вже в курсі «Загальна географія» (6 клас) під час вивчення загальних закономірностей функціонування геосфер і географічної оболонки в цілому. Саме у цей час учні починають усвідомлювати значення географічних знань для життєдіяльності людини. Так, вивчаючи тему «Літосфера», учні дають оцінку значення рельєфу в житті та господарській діяльності людини, впливу людини на рельєф та формулюють власне судження про необхідність охорони форм рельєфу. По завершенні вивчення теми «Атмосфера» школярі мають змогу оцінити значення чистого повітря на здоров'я людини, наслідки впливу господарської діяльності людини на атмосферу і клімат Землі. Отримані знання дозволяють учню усвідомити необхідність власного внеску у збереження чистоти повітря та визначити разом з членами родини способи відповідних дій у побуті.

У тому ж ключі учні вивчають тему «Гідросфера». Її зміст розкриває роль води для здоров'я і життєдіяльності людини, вплив людини на різні частини гідросфери. Серед цінних практичних навичок користування водою у побуті є економія води та її очищення. Вивчення тем «Біосфера та ґрунти» і «Природні комплекси» формує розуміння значення ґрунтів, рослинності

і тваринного світу для життя людини, вплив людини на природні комплекси, а також значення знань про природні комплекси для її життєдіяльності. Закінчується вивчення курсу «Загальна географія» узагальнюючою темою «Вплив людини на природу». Її зміст дозволяє сформуванню розуміння необхідності здійснення практичних заходів щодо усунення негативних наслідків господарської діяльності у своєму населеному пункті, культуру поведінки з побутовими відходами у родині.

Курс «Географія материків і океанів» розкриває проблематику сталого розвитку в територіальному аспекті. Вивчення окремих материків і океанів супроводжується оцінкою наслідків втручання людини у природні їх комплекси. Закінчується вивчення курсу темою «Екологічні проблеми материків і океанів», у якій розглядається необхідність міжнародного співробітництва у вирішенні проблем взаємодії природи і суспільства.

Особливе місце у вивченні проблем сталого розвитку займає курс «Географія України», оскільки перед нашою державою стоять такі важливі задачі, як перехід на раціональну структуру виробництва, подолання бідності й підвищення рівня життя людей, задоволення потреб людей у продовольстві, охороні здоров'я, безпеці життя, доступі до освіти тощо. У змісті цього курсу розглядаються переважно ресурсно-екологічні аспекти сталого розвитку України. Але варто також звернути увагу на основні положення Стратегії сталого розвитку України – програмного документа довгострокової дії, який ґрунтується на сучасних міжнародних принципах співіснування людства і довкілля та в якому визначається мета, завдання і пріоритетні напрями поступального розвитку українського суспільства на шляху забезпечення збалансованості економічних, соціальних та екологічних чинників [7].

Найбільш повно розкривається зміст сталого розвитку в курсі «Суспільної географії світу». При вивченні теми «Природа і людина в сучасному світі» учні визначають проблеми використання природних ресурсів на сучасному етапі розвитку суспільства і перспективи природокористування. У темі «Населення світу» розглядаються такі соціальні проблеми сталого розвитку, як зростання кількості населення планети, міграційні процеси, соціальний статус жінок, репродуктивне здоров'я населення. Під час вивчення теми «Сучасне світове господарство і географія основних галузей» варто виділити питання підтримки ресурсозберігаючих технологій промислового виробництва, «зеленого» землеробства у сільському господарстві, збереження місцевого довкілля, культури з розвитком міжнародного туризму. У темі «Глобальні виклики людства» окремо слід зазначити реалізацію Кіотського протоколу щодо скорочення викидів парникових газів, необхідність зупинити подальше зменшення площі лісів, необхідність припинення

надмірного використання міжпластових вод, а при вивченні економічних проблем – заохочення скорочення споживання матеріалів індустриальними країнами, заохочення дій за принципом достатності у споживанні на протипагу надмірності.

Можливість докладно зосередитися на вивченні проблем сталого розвитку людства надає програма вивчення географії у профільній старшій школі. В 11 класі учні знайомляться з передумовами наукового розуміння взаємодії людини і природи, роботами Б. Комонера, В.І. Вернадського про біосферу та її еволюцію, основними положеннями програмних документів Стокгольмської конференції з проблем навколишнього середовища, конференції голів держав і влади з питань навколишнього середовища і сталого розвитку в Ріо-де-Жанейро і Йоханесбурзі, рамковою конвенцією про зміни клімату. Розглядаються завдання сталого розвитку, його основні показники, сутність сталого соціального, економічного та екологічного розвитку, підходи до розв'язання проблеми сталого розвитку, досвід і проблеми його впровадження на глобальному, національному і регіональному рівнях.

Наскрізною ідеєю в усіх географічних курсах щодо вивчення питань сталого розвитку є роль географії у їх вирішенні.

Висновки. Таким чином, шкільна географія, яка вивчає закономірності існування природних, соціальних і економічних систем, має найширші можливості вивчення усіх питань сталого розвитку суспільства, тому повинна стати провідною в ознайомленні учнів із цими важливими та актуальними питаннями сучасного суспільства. Для розвитку географії, підвищення її суспільної ролі необхідно змінити акценти у викладанні цього предмета із загальноосвітніх на прагматичні. Зміна функції географії повинна базуватися не лише на її ролі у формуванні світогляду людини і суспільства, але в розробці моделей територіальної організації, управління і розвитку.

Викладання шкільної географії необхідно організувати так, щоб воно відповідало характеру діяльності майбутніх поколінь: сприяло усвідомленню зовнішньо- і внутрішньозбалансованого функціонування триади «природа – населення – господарство»; відображало геоекологічні наслідки економічного зростання рівня життя населення; розкривало природні й техногенні фактори ризику, що знижують ступінь безпеки середовища проживання людини.

Зміст шкільної географії має стати засобом підготовки особистості до життя, до поведінки в навколишньому середовищі, в суспільстві, а навчальний процес необхідно будувати так, щоб знання стали фундаментом практичної діяльності.

**Рецензент – кандидат географічних наук,
доцент А.М. Байназаров**

Література:

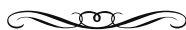
1. Багров Н.В. Региональная геополитика устойчивого развития / Н.В. Багров. – К.: Либідь, 2002. – 256 с.
2. Географія. Програма для загальноосвітніх навчальних закладів. 5-9 класи / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, 2012: [Електрон. ресурс]. - Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/zvyazki-z-gromadskistyuta-zmi>

3. Грінченко О.І. Вивчення питань сталого розвитку в шкільній географічній освіті / О.І. Грінченко, В.Б. Уткіна // Проблеми безперервної географічної освіти і картографії. Зб. наук. праць. – К.: ІПТ, 2008. – Вип.8. – С. 80–84.
4. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти / Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України, 2011: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/index.php/ua/diyalnist/osvita/doshkilna-ta-zagalna-serednya/zagalna-serednya-osvita/6091>
5. Методичний посібник для вчителів з навчального курсу за вибором для учнів 9 (10) класу загальноосвітніх навчальних закладів. Уроки для сталого розвитку / О.І. Пошетун, Л.М. Пилипчатіна, І.М. Сущенко. – К.: Вид. дім «Освіта», 2011. – 101 с.
6. Освіта в інтересах сталого (збалансованого) розвитку / Всеукраїнська екологічна ліга, 2005: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ecoleague.net/65490196-441.html>
7. Стратегія сталого розвитку України: [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://who-is-who.com.ua/bookmaket/ust/6/61.html>
8. Топчів О.Г. Концепція сталого розвитку і географічна наука / О.Г. Топчів // Географія. – 2004. – № 23. – С. 2–4.
9. Черваньов І.Г. Інвайроментальні аспекти соціально-екологічної концепції сталого розвитку / І.Г. Черваньов // Екологічний вісник. – 2007. – № 9-10. – С. 16–17.
10. Шматко О.Є. Концепція сталого розвитку у викладанні географії в школі / О.Є. Шматко // Географія. – 2003. – № 1. – С. 6–7.

УДК 528.91

Л.М. Даценко

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ОСНОВИ КАРТОГРАФІЧНИХ ЗНАТЬ У ДОШКІЛЬНІЙ ОСВІТІ

У статті розглянуті питання отримання первинних картографічних знань у дошкільній освіті. Проаналізовано навчальні плани для дошкільних освітніх закладів, у яких присутня навчальна картографія або схожі дисципліни. Визначено основні напрями розвитку картографічного забезпечення дошкільної освіти.

Ключові слова: картографічна освіта, навчальна картографія, дошкільна освіта, карти для наймолодших.

L. Datsenko

BASES OF CARTOGRAPHIC KNOWLEDGE IN PRESCHOOL EDUCATION

The article describes problems of primary cartographic knowledge gaining in preschool education. Curricula for preschool educational establishments where cartography or similar disciplines are present have been analyzed. Basic directions of development of the cartographic provision of preschool education have been determined.

Keywords: cartographic education, educational cartography, preschool education, maps for the youngest.

Л.Н. Даценко

ОСНОВЫ КАРТОГРАФИЧЕСКИХ ЗНАНИЙ В ДОШКОЛЬНОМ ОБРАЗОВАНИИ

В статье рассмотрены вопросы получения первичных картографических знаний в дошкольном образовании. Проанализированы учебные планы для дошкольных образовательных учреждений, в которых присутствует учебная картография или схожие дисциплины. Определены основные направления развития картографического обеспечения дошкольного образования.

Ключевые слова: картографическое образование, учебная картография, дошкольное образование, карты для самых младших.

Вступ. Дошкільна освіта є обов'язковою первинною складовою системи безперервної освіти в Україні [1]. Нині, відповідно до положень базової державної програми «Я у Світі», українська дошкільна освіта виходить на новий етап розвитку - беручи приклад з дитсадків європейських країн, наші садочки також зосереджуються на творчому розвитку малят. Фахівці запевнюють, що, виявивши таланти дитини в ранньому віці, можна допомогти малюкам досягти успіху в майбутньому. Дитячі садки – це єдина ланка формальної освіти, яка займається саме розвитком. Їх головна мета – не

навчити чогось, а розвинути ті чи інші здібності малюків [2].

Вихідні передумови. Базова програма «Я у Світі» – третя складова комплексу нормативних документів та науково-методичних матеріалів, пов'язаних із модернізацією змісту дошкільної освіти в Україні. Вона розроблена на виконання Закону України «Про дошкільну освіту» згідно з Базовим компонентом дошкільної освіти в Україні та затверджена Міністерством освіти і науки, молоді та спорту України. Програма призначена для педагогічних працівників дошкільних, загально-